

REGERINGSKANSLIET

Marokko (33)

57

Utrikesdepartementet

26/5-04

Mänskliga rättigheter i Marocko 2003

1. Sammanfattning av MR-läget

Mänskliga rättigheter respekteras inte till fullo i Marocko. Toleransen för oliktankande är begränsad och ett auktoritärt styre tillåter ingen radikalare politisk opposition. Institutioner för att värna grundläggande rättigheter är svagt utvecklade och rättssäkerheten äventyras av att domstolar står under politiskt inflytande.

Enskildas möjligheter att skydda sig mot maktnissbruk och godtycke är små. Den starkes vilja står ofta över lagen och återkommande övergrepp rapporteras mot svaga grupper som kvinnor, barn och fattiga. Uppgifter om polisbrutalitet och tortyr förekommer. Dödsstraff utdöms men har inte verkställts sedan 1993.

Jämfört med föregående rapport hösten 2002 har situationen försämrats i en del avseenden. Självmondsattentaten i Casablanca den 16 maj har medfört en svår balans mellan krav på säkerhet och bevarad respekt för medborgerliga och civila rättigheter. Acceptansen har minskat för avvikande meningar och med stöd av en ny terroristlag har ordningsmakten slagit ned hårt mot vad som i vid mening betecknas som islamister. I efterföljande rättegångar har 16 dödsdomar och ett femtiotal livstidsstraff utdelats.

Samtidigt är bilden inte entydig. På områden som kvinnors rättigheter och minoriteter har ett antal förslag presenterats för att stärka dessa gruppers ställning. I ett längre perspektiv fortsätter också Marocko de reformer mot ökad respekt för mänskliga rättigheter som påbörjades i slutet av 1990-talet. Även om efterspelet till Casablanca på kort sikt riskerar bromsa upp processen, tycks det inte finnas någon risk för en återgång till de excesser som rådde under de mörka åren under 70- och 80-talen.

Bakom flera av de kränkningar som rapporterats under 2003 syns inget mönster av systematisk förföljelse från statsmaktens sida. Snarare är de ett utslag av ett starkt hierarkiskt samhälle där fattigdom och analfabetism skapat en social ordning som inte sällan är främmande för principen om alla människors lika värde.

Marockos konstitution garanterar grundläggande mänskliga rättigheter och Marocko har anslutit sig till flera av FNs centrala konventioner på området. Sedan 1990 presenteras periodiska rapporter till de olika kommittéerna om hur konventionerna efterlevs.

Samtidigt medger lagstiftningen stora inskränkningar i enskildas rättigheter om exempelvis nationens säkerhet anses hotad eller om kungens ställning ifrågasätts. Dessa undantag är vagt formulerade och öppnar för godtycke och inkonsekvens. I stor utsträckning har de genom åren använts i politiska syften för att tysta dissidenter och eliminera motståndare.

Trots att konstitutionen slår fast att Marocko ställer sig bakom universellt erkända mänskliga rättigheter är det heller inte självklart att internationell rätt alltid respekteras framför inhemsk lagstiftning. I viss mån verkar det bero på bristande kunskap i domstolarna, men även författningen är oklar kring rättsordningen om internationella åtaganden står i motsats till inhemsk lag.

Enligt oberoende MR-organisationen har Marocko på en rad punkter inte inkorporerat ratificerade konventioner i den nationella lagstiftningen och domare väljer då att ge företräde åt nationella lagar.

Marocko är därutöver en muslimsk stat vars lagar tagit intryck av de föreskrifter som ges i Koranen (även om sharia inte tillämpas). Det gäller bland annat synen på dödsstraff och kvinnans civilrättsliga ställning.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna

Marocko har anslutit sig till och ratificerat följande FN-konventioner:

- *Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.*
Marocko har i likhet med övriga arabiska stater inte ratificerat det Andra fakultativa protokollet (1989) syftande till dödsstraffets avskaffande med hänvisning till att islamsk rätt inte utesluter dödsstraff för vissa brott (se vidare under 4. Dödsstraff)
- *Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.*

- *Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering.*
- *Konventionen om avskaffandet av diskriminering mot kvinnor*
Marocko har gjort reservationer (deklarationer arts 2,15; reservationer arts 9, 16, 29) med hänvisning till nationell lagstiftning baserad på sharian som bland annat missgynnar kvinnor i fråga om arv.
- *Konventionen mot tortyr och annan grym behandling*
Förbehåll arts 20, 30.
- *Konventionen om barnets rättigheter*
Reservation art 14. inklusive de två fakultativa protokollen
- *Flyktingkonventionen.*

3. Respekten för rätten till liv och förbud mot tortyr

Perioden från mitten av 1960-talet till tidigt 90-tal präglades i Marocko av grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Enligt beräkningar från Amnesty International anmäldes bland annat under dessa så kallade år av bly (les années de plomb) fler än 900 personer som försvunna efter att de förts bort av säkerhetspolisen.

Efter protester från omvärlden har Marocko under det senaste decenniet successivt försökt komma tillrätta med tidigare övergrepp. Hundratals personer som marockanska myndigheter tidigare förnekat kännedom om, släpptes från olika anstalter under 1990-talet efter att ofta ha hållits fängslade i årtionden under vidriga förhållanden. Flera uppgavs ha dött i fångenskap.

Även om den marockanska staten aldrig gjorde avbön sågs frigivningarna som ett indirekt erkännande av existensen av hundratals samvetsfångar. Samtidigt gavs möjligheter för offer och anhöriga att söka kompensation och upprättelse.

Försöken att bringa klarhet kring de mörka åren har dock kritiserats för att vara ofullständiga. Ödet för en del försvunna (varav några ännu kan vara vid liv) förblir oklart och de utredningar som gjorts under det av kung Hassan II upprättade Conseil consultatif des droits de l'homme (CCDH) anses inte leva upp till kraven på kompetens och oberoende.

Ingen har till dags dato ställts till svar för övergreppen. Möjligheterna för drabbade eller deras släktingar att få kompensation har samtidigt visat sig begränsade. Enligt Amnesty International har exempelvis ingen ersättning

betalats ut till de 300 saharier som släpptes 1991. I de fall processer inletts har de präglats av oklarheter och byråkratisk tröghet.

Tortyr förekom i stor omfattning i Marocko fram till början av 1990-talet. Antalet rapporter om tortyr minskade därefter men uppgifter om brutalitet och övervåld förekommer fortfarande från gripna och anhöriga till fängslade. Enligt statistik från marockanska justitieministeriet har antalet anmälningar om tortyr dock ökat de senaste åren. 2001 anmäldes 23 fall av polisbrutalitet och 28 fall rörde övriga delar av ordningsmakten. För 2002 var motsvarande siffror 39 respektive 41. För det första halvåret 2003 är talen 23 och 42.

Från våren 2002 och i synnerhet för perioden efter attentaten i Casablanca i maj 2003 rör anmälningarna om tortyr främst islamister som gripits av polis. Även anmälningar om övergrepp i samband med att polisen ingriper mot demonstrationer och manifestationer (se under friheter) har ökat.

Marockansk lag förbjuder tortyr och föreskriver straff på upp till livstids fängelse för statsanställda som i sitt ämbete utövar våld. Samtidigt ges ingen klar definition av vad som faller under denna rubrik i enlighet med FNs konventioner. Gränsen mellan vad som är tillåtet och inte blir därmed luddig, inte minst i förhörssituationer där polisen av allt att döma är redo att ta till hårda metoder för att tvinga fram uppgifter eller bekännelser. Flera av de dömda i anslutning till attentaten i Casablanca har vittnat om att de utsatts för tortyr och grym behandling under tiden i häktet. Endast i undantagsfall leder anmälningar om tortyr till att ansvariga straffas.

Åtalade som inför domstol hävdar att de torteras får sällan den tillgång till medicinsk expertis som de enligt lag har rätt till. Trots att marockansk lag föreskriver att domstolar skall bortse från alla uppgifter som kommit fram efter tortyr finns exempel på motsatsen. Ett rör en lokal MR-aktivist i Safi 2003 vars berättelse om tortyr under polisförhör bekräftades av läkare, men som domstolen likväl valde att bortse ifrån.

Antalet anmälningar speglar heller inte en fullständig bild av problemet. Den oberoende MR-organisationen Association Marocaine de Droits Humaines (AMDH) hävdar att fyra personer dog i polisens förvar under 2002 medan antalet fall av tortyr uppgick till 433 under fjolåret. Under 2003 har minst två personer avlidit i polisens förvar utan att de anhöriga ansett sig få en fullgod förklaring till varför – i båda fallen rörde det personer misstänkta för inblandning i dåden i Casablanca.

Det finns uppgifter om häkten bortom justitieministeriets och rättsväsendets kontroll dit säkerhetspolisen (DST) för misstänkta för förhör.

Förhållandena i fängelserna uppges ha förbättrats något men är fortsatt svåra till följd av omoderna byggnader, överbefolkade celler och utbildade väktare. Våld och övergrepp fångar emellan uppges förekomma liksom fysisk bestraffning från fängsvårdare. Sedan ett antal år tillbaka är obduktion obligatorisk för varje dödsfall i fängelse för att undanröja misstankar om tortyr. För tillfället drivs två processer där anhöriga anklagar fängsvården för att ha vållat en släktings död (ett rör ett fall i Meknes 1998, det andra Errachidia 2001). Humanitära organisationer tillåts besöka fängelserna.

Enligt en lokal NGO aktiv inom fängsvården (Observatoire Marocaine des Prisons, OMP) uppgår antalet fångar till cirka 60 000 medan antalet platser uppgår till 25 000. Varje år ökar antalet interner med 5000 medan antalet platser endast stiger med 1200. En ny lag antogs redan 1999 för att bättre slå vakt om varje fångs rätt att ta emot besök, till utbildning och till värdig behandling. Ett program för att modernisera landets anstalter har därefter lanserats och lokalt samarbetar myndigheter med MR-organisationer.

Att programmet ännu har långt kvar att gå visar det faktum att 138 personer omkom i marockanska fängelser under 2002, enligt AMDH. Av dessa dog cirka 50 i en brand i november Sidi Moussa-fängelset utanför El-Jadida – en anstalt som enligt vissa uppgifter höll nästan dubbelt så många fångar som det var byggt för. Enligt OMP är drygt 10 procent av internerna under 18 år. Det är inte ovanligt att unga förstagångsförbrytare sätts i celler med fångar som har ett långt kriminellt förflutet.

Marocko förnekar att någon hålls fängslad enbart för sina politiska åsikter. Amnesty och lokala NGOs hävdar dock motsatsen men uppskattningarna av antalet samvetsfångar varierar från några få till hundratals. Flera fall rör saharier som fängslats för att ha propagerat för ett självständigt Västsahara; enligt Marocko är de dock att betrakta som vanliga kriminella eftersom det är ett brott att ifrågasätta Marockos rätt till på området.

4. Dödsstraff

Dödsstraff kan utdömas enligt såväl militär som civil lagstiftning. Senast kända avrättningen skedde 1993 och sedan 1995 finns ett moratorium på avrättningar. Flera dödsdömda har efter ansökan om nåd hos kungen och fått sina domar omvandlade till livstids fängelse. För närvarande beräknas 111 personer sitta fängslade med dödsdomar hängande över sig. Av dessa anges merparten vara mellan 30 och 40 år; mindre än tio är kvinnor.

Under den vanliga brottsbalken kan dödsstraff utdömas för i huvudsak tre kategorier av kriminella gärningar:

- Brott mot rikets säkerhet vilket också inkluderar attentat eller komplotter mot kungafamiljen.
- Överlagt mord eller dråp till följd av tortyr eller brutalt våld.
- Materiell förstörelse som leder till att någon dör eller allvarligt skadas; som mordbrand eller omfattande sabotage.

Dödsstraff kan endast utdelas till personer över 18 år (tidigare 16 år). Straffet kan endast ges i appellationsdomstol (den näst högsta nivån) och den dömda har endast en möjlighet att överklaga - till Högsta Domstolen som dock inte kan omvandla straffet, endast underkänna processen i den lägre instansen och kräva att den görs om. (se vidare under Rättssäkerhet)

I krigstid är förräderi och spioneri i vid mening straffbart med döden.

Under 2003 har minst 16 dödsdomar utdömts i Marocko. Tio riktades mot en grupp islamister anklagade för bland annat mord. Försvarsadvokater hävdar att rättegången omgärdats av flera juridiska brister och flertalet domar har överklagats till Högsta Domstolen. Ytterligare fyra islamister dömdes enligt den nya terroristlagen till döden för sin inblandning i attentaten i Casablanca den 16 maj. Terroristlagen (se under rättssäkerhet) medger dödsstraff till en vidare krets av personer än gärningsmännen. Den som direkt eller indirekt bidragit till eller underlåtit att förhindra attentat som lett till att en eller flera personer död, kan dömas till döden. I två av fallen ovan beskrevs de dömda som potentiella självmordsbombare som i sista stund dragit sig ur, medan de övriga två betecknades som "ideologer" som inspirerat till dåden.

Ingen bredare opinion finns för att avskaffa dödsstraffet i Marocko. Vissa nationella organisationer arbetar för avskaffande av detta straff men inget politiskt parti driver frågan. Justitieministern har dock i intervjuer förklarat att han skulle välkomna ett avskaffande av dödsstraffet.

5. Rättssäkerhet

Det marockanska domstolsväsendet är formellt oberoende men utsätts likväl för påtryckningar från politisk nivå och från starka intressegrupper. Enskilda domare är också ofta för sin ställning och vidare karriär beroende av goda relationer till de styrande vilket öppnar för vänskapskorruption och nätverk av patron-klient förhållande som äventyrar rättssäkerheten.

Rättssäkerheten anses likväl ha förbättrats under senare år. En reformprocess pågår inom rättsväsendet för att stärka kontrollen och skyddet för den enskilde. Ett antal domare har skilts från sina uppdrag efter att ha kopplats

till diverse mutaffärer. Massmedia har också i allt högre grad börjat avslöja olika affärer där enorma summor svindlats.

Utbildning om mänskliga rättigheter ingår i juristutbildningen men någon juristexamen krävs inte för att inneha domarämbetet. Kunskapsnivån hos enskilda domare har också kritiserats för att vara alltför låg och bland annat svenska Raoul Wallenberg Institutet medverkar till kurser i MR för jurister. Sedan en tid tillbaka måste samtliga nya domare också ha genomgått ett treårigt utbildningsprogram.

En kritisk rapport från Världsbanken hösten 2003 pekade på att det marockanska domstolsväsendet fortfarande brottas med enorma trovärdighetsproblem. Företag misstror domstolarnas kompetens och allmänheten utgår från att domarna är korrumperade – ett intryck som ytterligare förstärktes under sommaren då ett antal domare i norra Marocko greps som inblandade i en härva med omfattande narkotikasmuggling.

Ett annat problem som lyfts fram är bristen på ett advokatsamfund som kan bidra till att odla fram en gemensam yrkeskodex. Ett annat är att olika grenar av juridiken använder olika språk. Kommersiell rätt domineras av fransktalande jurister (eftersom multinationella företag föredrar franska) medan arabiska dominerar i brottsmål.

Det allmänna domstolsväsendet är enhetligt och består av fyra olika nivåer: lokala domstolar (vars antal är över 800), domstolar av första instans (68 stycken), Appellationsdomstolar (21 stycken) och Högsta Domstolen (som är uppdelad i sju grenar). Därutöver finns specialdomstolar för kommers och handel, och för offentligt anställda anklagade för mutbrott (en ordning som kritiserats av MR-organ, och som kan komma att försvinna). Militär-domstolar har jurisdiktion även över mål som rör rikets säkerhet.

Åtal inleds ofta i en domstol av första instans. Fall rörande grövre brott (som kan ge upp till fem års fängelse) leds i regel direkt till appellationsdomstolar. (Det gäller också ärende under den nya terroristlagen som alla hänskjuts direkt till Appellationsdomstolen i Rabat). Högsta Domstolen har ingen befogenhet att ifrågasätta eller ändra domar i lägre instanser utan kan endast underkänna tidigare processer på formella grunder och beordra att en rättegång görs om. Dömda vars fall avgjorts direkt i appellations-domstol har därmed små möjligheter att få gehör för en överklagan.

Fängelsestraff för barn under 18 år får ej utdömas. Minderåriga döms till samhällsomhändertagande på stränga korrekptionsanstalter.

Den nya terroristlagen som antogs efter snabbehandling mindre än två veckor efter bombattentaten i Casablanca ger polisen långt gående befogenheter att ingripa, även i förebyggande syfte, mot vad som i mycket vid mening anses vara terrorism. Polis ges rätt till telefonavlyssning och husrannsakan även nattetid (tidigare var polisen förbjuden att genomsöka privata hem mellan kl 21 och kl 06).

Åklagare ges rätt att hålla någon häktad i 96 timmar, med möjlighet att två gånger förlänga tiden utan närmare motivering. (I den gängse brottsbalken är motsvarande tid 48 timmar med möjlighet till förlängning med 24 timmar, medan det i fall som rör brott mot rikets säkerhet gränsen är förlängd till totalt 144 timmar). Åklagare ges också rätt att neka en misstänkt tillgång till advokat under de 48 första timmarna i häkte.

Terroristlagen är tänkt som ett undantag i extrema fall. Risken för att den missbrukas är likväl stor givet de diffust angivna gränserna för under vilka omständigheter den kan användas. Definitionen av terrorism som varje handling som medvetet försöker störa allmän ordning med terror och våld inkluderar inte bara de som planerar eller utför attentat, utan omfattar alla som på något sätt direkt eller indirekt bidragit till eller underlåtit att förhindra dem. Brotts som faller under terroristlagen och som leder till att en eller fler personer mördas, kan straffas med döden. I annat fall föreskrivs fängelse-straff på upp till 20 år för de inblandade. Personer som i förväg känt till men inte förvarnat myndigheterna om attentat riskerar fängelse på upp till tio år.

Enligt uppgifter i media har mellan 3000 och 5000 personer gripits och förhörts med anledning av attentaten. Av dessa har över 1000 ställts inför rätta och med få undantag dömts till mycket hårda straff. Kritiska röster hävdar att Marocko bekämpar terror med terror och att attentaten används som förevändning för att tysta protester i allmänhet. Samtidigt finns stort allmänt stöd för krafttag mot islamisterna och marockanska myndigheter har tillbakavisat alla anklagelser om övergrepp.

6. Personlig frihet

Inga försvinnanden har rapporterats under året men frihetsberövanden utan stöd i lagen rapporteras alltjämt genom att personer hålls i förvar eller i fängelse utan domstolsbeslut och utan att anklagas för något formellt brott. Enligt uppgift från MR-organisationer är det vanligt att ordningsmakten håller en gripen person isolerad utan kontakt med omvärlden (och utan juristhjälp) betydligt längre än vad som är tillåtet enligt lagen.

Flera dömda hålls med referens till artiklar i brottsbalken som stipulerar fleråriga fängelsestraff för "förolämpningar riktade mot kungafamiljen", eller

för att ha "agerat på ett sätt som underminerat nationens säkerhet". Det är åtal som är vagt formulerade och svåra att försvara sig emot. I regel ställs gripna inför domstol inom två månader men åklagare kan successivt begära extra tid på upp till 12 månader för att förbereda åtal. Gripna kan därmed tvingas spendera upp till ett år i häkte innan deras fall behandlas i domstol.

Den nya terroristlagen (se under Rättssäkerhet) ger polisen ytterligare befogenheter att i preventivt syfte gripa misstänkta och hålla dem i förvar under långa perioder utan rättegång. Flera lokala MR-organisationer varnar för att ordningsmakten med hänvisning till kampen mot terrorismen under 2003 tagit misstänkta i förvar på rättsligt tvivelaktiga grunder. Anhöriga vittnar likaså om att närstående förts bort av säkerhetspolisen (DST) för att sedan inte höras av. Hur många som berörts är oklart, en del uppgifter pekar mot att det kan röra sig om så många som upp emot 100 personer.

Mötesfriheten värnas i den marockanska grundlagen men är i praktiken underkastad politisk prövning. Varje demonstration eller manifestation kräver myndigheternas godkännande i förväg vilket försvårar för politiskt känsliga aktioner. Ordningsmakten har vid flera tillfällen med våld slagit upp otillåtna manifestationer som anses störa allmän ordning.

Föreningsfriheten är likaså omgärdad av begränsningar. Bland annat måste varje politiskt parti godkännas av inrikesministeriet. Flera islamistiska grupperingar är helt förbjudna eller hindras från att verka politiskt - däribland Marockos största islamistiska rörelse Al-Adl Wal-Ihsan under ledning av Sheikh Yacine.

7. Strafffrihet

Anklagelser från privatpersoner om övergrepp från myndigheternas sida leder sällan till att ansvariga straffas. Brutalitет från enskilda poliser eller maktmissbruk från offentliga tjänstemän verkar med få undantag inte beivras såvida de drabbade inte är politiskt inflytelserika eller såvida media inte driver kampanjer kring fallen. Ett särfall av strafffrihet rör de kungliga amnestier som utdelas i samband med fester och högtider.

Frågan om strafffrihet har under senare år varit föremål för växande intresse i pressen och marockanska MR-organisationer som AMDH har presenterat listor över personer som anses vara medskyldiga till det stora antalet försvunna under 70- och 80-talen. Krav på en sanningskommission för att på djupet utreda varje fall har emellertid inte hörsammats och ingen har ännu inte ställts till svars för de övergrepp som skedde under Hassan IIs styre.

Problemet verkar även finnas i den ekonomiska sektorn där stora summor offentliga medel svindlats. En rad korruptionsskandaler har avslöjats under senare år, som inom det nationella socialförsäkringsinstitutet CNSS. Vissa personer har ställts till svars men mycket anses fortfarande höljt i dunkel, däribland var det politiska ansvaret för det som inträffat ligger. En särskild domstol finns för att döma tjänstemän misstänkta för korruption, men den döms ut av MR-organisationer som tandlös och alltför politiskt styrd. Det är justitieministern som anhängiggör ärenden hos domstolen.

Marockos position på Transparency Internationals korruptionslista har under 2003 försämrats till plats 70 jämfört med nummer 52 år 2002.

8. Yttrande- och mediefrihet

Rätten att fritt hysa och uttrycka åsikter respekteras inte fullständigt i Marocko trots skydd i grundlagen. Kungens person, islamska grundprinciper och Marockos överhöghet över Sahara får inte ifrågasättas. Myndigheterna har rätt att dra in utgivningstillstånden för publikationer som går över dessa gränser.

Enstaka nummer av tidningar kan censureras och beslagtas - något som även drabbar utländska publikationer. Böcker som är alltför kritiska mot kungen eller tar upp politiskt känsliga ämnen kan förbjudas från att säljas i landet. Inga rapporter finns om inskränkningar i tillträde till Internet.

Enligt den nya presslagen som antogs hösten 2002 kan journalister straffas personligen med böter och fängelse på mellan tre och fem år (tidigare fem till tolv år). Själv censur torde vara utbredd bland skribenter (inklusive akademiker) som vill undvika rättsliga problem.

Ett uppmärksammat fall under 2003 rör journalisten Ali Lamrabet som i juni dömdes till tre års fängelse och böter för att enligt domen ha skymfat kungen och underminerat rikets säkerhet. Parallellt drogs även utgivnings-tillstånden in för två publikationer som Lamrabet var redaktör för.

Åtalet mot Lamrabet (som redan sedan tidigare hade en dom hängande över sig från hösten 2002 för att i artiklar ifrågasatt hur kungahuset skötte sina finanser) utgick bland annat från en tidigare publicerad intervju med en känd republikan och en satirteckning som antydde att palatset skodde sig på offentliga medel. Även en handfull andra journalister har under året ställts inför rätta för att publicerat artiklar som ansetts uppmåna till våldsdåd och hota stabiliteten i landet. Ingen har dock dömts så hårt som Lamrabet.

Ett annat fall som berör yttrandefriheten gäller en grupp unga hårdrockare som i början av mars 2003 dömdes till fängelsestraff på mellan en månad och ett år för "satanism". Domen, som till stor del baserades på de ungas musik- och klädsmak, väckte enorma protester från media och det civila samhället, som såg processen som en inskränkning i den enskildes fri- och rättigheter. I en högre instans frikändes flera anklagade medan straffen för övriga sänktes så pass att tiden i häktet var tillräcklig utan behov av ytterligare fängelse.

Ikke desto mindre förs en relativt fri och öppen debatt i marockansk media (så länge de tre frågorna ovan inte berörs) kring sociala och politiska frågor. Kritiska artiklar och rapporter från såväl nationella som internationella MR-organisationer publiceras. Utländska TV- och radiosändningar kan tas emot och parabolantenn är vanligt förekommande. Internet i privata hem är få, men antalet Internet-kaféer kan räknas i tusentalet.

Antalet publikationer ökar och räknas nu till över 600, varav cirka 130 är dagstidningar. Mindre än 10 procent av dagstidningarna tillhör något politiskt parti. 70 procent ägs av privatpersoner. Flera fristående veckomagasin med kritisk journalism har startats på senare tid. Antalet sålda tidningar förblir dock litet; cirka 350 000 ex per dag på en befolkning om 30 miljoner. Den officiella nyhetsbyrån Maghreb Arabe Presse ägs av staten. Statsmonopolet inom etermedia är under avreglering och flera ansökningar finns om att starta privata TV- och radiokanaler.

9. De politiska institutionerna

Marocko är en monarki där delar av den lagstiftande makten vilar hos ett folkvalt parlament. Kungens möjligheter att direkt eller indirekt utöva makt är dock så stora att Marocko inte kan sägas vara en konstitutionell monarki av exempelvis nordiskt snitt. Kungen både regerar och styr. Han väljer fritt premiärminister och tillsätter flera viktiga ministrar som utrikes-, försvars- och inrikesministern. Övriga i regering måste godkännas av kungen och kan efter behag avsättas av honom. Vidare kan kungen upplösa parlamentet och i väntan på nyval styra via dekret.

Offentlig makt i Marocko präglas inte av maktdelning. Snarare är det en fråga om delegering från kungens sida som när som helst kan dras tillbaka. Kungen är dessutom i kraft av sin roll som de troendes befälhavare den högsta religiösa auktoriteten i Marocko.

Sedan 1996 har Marockos ett parlament med två kamrar. Första kammaren (la chambre des représentants) väljs i allmänna val vart femte år och (la chambre des conseillers) tillsätts indirekt genom val i kommunala

församlingar, handelskammare och löntagarorganisationer. Det politiska landskapet är splittrat och efter de senaste allmänna valen hösten 2002 finns 22 partier i kammaren. Regeringen under premiärminister Jettou samlar ett tiotal partier i en koalition. Den största oppositionen utgörs av islamistiska PJD som (trots att partiet endast ställde upp i ett begränsat antal distrikt) i de senaste valen ökade från nio till 42 platser i kammaren.

Lokalval till över 24000 kommunala poster hölls i september 2003. Den föregående valrörelsen präglades av rädsla för islamism i spåren av dåden i Casablanca och av allt att döma tvingade myndigheterna PJD att begränsa sitt deltagande. Trots försöken att kväsa partiet nådde det framgångar i de större städerna - främst i Casablanca där partiet blev tredje största trots att man kandiderade i endast hälften av stadens valkretsar.

Kvinnor får delta fritt i det politiska livet men förekommer likväl mycket sparsamt på partiernas listor. I den direktvalda kammaren tog efter valet 1997 endast två kvinnor plats. Inför valet 2002 kom de politiska partierna överens om att inrätta en särskild nationell lista om 30 platser dit endast kvinnor skulle nomineras. Som en följd är nu 35 av totalt 325 ledamöter i Representanthuset kvinnor. I lokalpolitiken utgör emellertid kvinnornas endast 0,5 procent av de förtroendevalda.

Gemensamt för de senaste årens val i Marocko har varit ett lågt deltagande kring cirka 50 procent och ett stort inslag av styrning från myndigheternas sida. Uppgifter om valfusk och röstköp har likaså cirkulerat; efter att en ny vallag antagits för ökad transparens inför valen 2002 verkar dock det grövsta myglet försvunnit.

Det är likväl tveksamt om Marocko uppfyller alla de krav som kan ställas på en fullfjädrad demokrati i fråga om fria, öppna och meningsfulla val. Folket har ingen möjlighet att via röstsedeln byta landets yttersta styre. Det finns inga gentemot kungahuset självständiga politiska institutioner och medan parlamentarismen dröjer med sitt genombrott förblir folket mer undersåtar än medborgare. Trots senare års reformer handlar demokrati i Marocko mer om att skapa en korrekt fasad än om reellt innehåll.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Marocko har en officiell arbetslöshet på cirka 15 procent. Den är högre bland unga och välutbildade och riskerar att bli ett växande socialt problem i takt med att jordbruket (som redan sysselsätter runt femtio procent av arbetskraften) under kommande år inte kan anställa de miljoner unga som vill ha jobb. Arbetslösheten är högre bland lönearbetande kvinnor (26 procent) än hos män (19 procent). Många får sin utkomst från egna jordbruk

eller från den inofficiella ekonomin (där också smuggling och narkotikaodling ingår):

Arbetslösheten ökar framför allt bland unga akademiker vars utbildning många gånger inte är anpassad till marknadens krav. Flertalet unga söker sig till den offentliga sektorn då den anses erbjuda tryggare anställning med bättre förmåner än privat sektor.

Rätten till facklig anslutning är inskriven i konstitutionen. Fackföreningarna har nära kopplingar till de politiska partierna. De största är: *Confédération démocratique du travail* (CDT) närliggande USFP, *Union générale des travailleurs marocains* (UGTM) närliggande Istiqlal, samt *Union marocaine du travail* (UMT) opolitisk.

Strejkrätten är långtgående och har traditionellt utnyttjats flitigt. Enligt ett samförståndsavtal som slöts mellan arbetsmarknadens parter i våras godtog dock de större fackförbunden vissa inskränkningar i strejkrätten i utbyte mot bland annat förkortad arbetsvecka (från 48 till 44 timmar i veckan), en höjning av minimilönen med 10 procent, sänkt pensionsålder (frivillig) till 55 år och förlängd mammaledighet från 12 till 14 veckor.

Varje strejk måste hädanefter föregås av tio dagars varsel och när väl en konflikt i en fråga är över måste fackförbunden respektera en period på 365 dagar utan möjlighet att strejka igen (detta för att undvika återupprepade vilda strejker, något som länge varit ett stort problem för Marocko). Den som inte respekterar de nya reglerna riskerar böter och arbetsgivare som försöker bryta en laglig strejk kan straffas med fängelse på upp till ett år.

Rätten till anställning är omfattande och det är mycket svårt att säga upp formellt anställda personer. I princip är det en möjlighet endast i de fall då anställda gjort sig skyldiga grova överträdelser (som brott). Att använda arbetsbrist som skäl kräver ett godkännande i förväg från myndigheterna. Avskedade har i många fall framgångsrikt i domstol kunna driva frågan om skadestånd från arbetsgivaren.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Den offentliga sjukvården är bristfällig. Privata kliniker av hög standard finns men är för dyra för genomsnittsmarockanen. Endast en liten minoritet av landets befolkning täcks av en allmän sjukförsäkring. Tillgång till sjuk- och hälsovård är sämst på landsbygden, särskilt för barn- och mödravård.

Fyra av tio förlossningar sker utan utbildad sjukvårdspersonal. Antalet läkare beräknas till ca 15.955 i en befolkning om 29.631.000. Marockos

vaccinationsprogram är kopplat till registrering av nyfödda och har lyckats relativt väl. Noterbart är att färre flickor än pojkar registreras.

Marocko spenderar motsvarande runt fem procent av sin statsbudget på sjukvård vilket motsvarar cirka 1 procent av BNP. Omräknat i pengar är dock summorna relativt små och en stor del av kostnaden för läkarvård får den enskilde betala själv. Ett normalt läkarbesök kostar cirka 150 Dirham vilket motsvarar 15 timmars arbete till minimilön.

Mellan 1200 och 15000 personer beräknas ha AIDS eller bära på HIV-smitta. Informationen om sexuellt överförda sjukdomar är omfattande och öppen. Preventivmedel och abort är tillåtna.

12. Rätten till utbildning

Marockos utbildning kostar mycket men ger dåliga resultat. 48 procent av befolkningen klassas som analfabeter vilket i reella tal innebär att över 5 miljoner arbetande marockaner varken kan läsa eller skriva.

Sjuårig skolplikt finns men många hamnar utanför. Två miljoner barn mellan 7 och 15 år saknar grundläggande utbildning; antingen har de aldrig varit inskrivna eller så har föräldrarna avbrutit deras skolgång i förtid. Ett nationellt program har lanserats för att få sänka andelen analfabeter till 35 procent 2007. Nästan 60 % av de ca 2,5 miljoner barn som inte går i skolan är flickor. Av 100 flickor som börjar skolan går endast sju vidare till gymnasiet.

Analfabetismen är särskilt utbredd bland kvinnor på landsbygden. Tillgång till skolor i städerna är dock god och där fullföljer i stort sett alla barn sin skolplikt. Stora brister finns vad gäller utbildningsmaterial som är föråldrat och bristfälligt. Undervisningen bygger ofta på inläring utantill. Många lokala NGOs är aktiva inom utbildningsområdet i samarbete med UNDP och Världsbanken. Kritik har riktats mot att insatserna varit okoordinerade och inte gett önskad effekt. Insatser görs för en bättre samordning.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Marocko klassas som nummer 123 av 173 länder på UNDPS Development Index. Flertalet indikatorer är sämre i Marocko än i övriga Nordafrika eller arabvärlden (med undantag för Mauretanien). Socialt och ekonomiskt tyngs Marocko fortfarande av en rad problem trots omfattande program för utveckling och ett stort bistånd från främst EU.

Fattigdomen är utbredd och ökande. I början av 1990-talet klassades 13 procent av befolkningen som fattig. Idag är motsvarande siffra närmare 20

procent - en ökning från 3,2 till 5,3 miljoner personer. BNP per capita uppgår till ca 1 200 USD. De regionala obalanserna är mycket stora och på landsbygden saknar en överväldigande majoritet tillgång till basala faciliteter som rent vatten, el och enkel hälsovård. Enligt nyligen publicerad statistik tvingas ett genomsnittshushåll på landsbygden med 6,4 personer leva på 1600 dirham (eller knappt 1500 kronor) per månad.

Slumområdena runt städerna utgör ett ökande problem och den hopplöshet som följer i misärens spår utgör grogrund för islamism och extremism (samtliga självmordsbombare som utförde dåden i Casablanca kom från stadens fattigkvarter). Myndigheterna ingriper med våld för att riva kåkstäder men de byggs snabbt upp igen. Det finns relativt ambitiösa program för nybyggnation; deras omfattning har ökat efter attentaten den 16 maj.

14. Kvinnans ställning

Marocko är av tradition ett patriarkaliskt samhälle med mannen som familjens klara överhuvud. En aktiv kvinnorörelse har dock under senare år vunnit stöd för ökad jämlikhet mellan könen. Fokus har legat på att modernisera familjelagstiftningen (den så kallade Moudawanan) som reglerar kvinnans civilrättsliga ställning.

Moudawanan lagfästes ursprungligen 1958 och baserades då i stort på muslimsk rätt. I början av 1990-talet inleddes ett reformarbete som ledde till att ett antal ändringar presenterades 1993, bland annat fick modern rätt till vårdnaden över sina barn i den händelse fadern dog och kvinnor behövde inte längre tillstånd från sina makar för att lönearbeta. Sammantaget var ändringarna för många en besvikelse eftersom de ansågs otillräckliga.

Det viktigaste var snarare att kungen visat att Moudawanan inte var skriven i sten, att det fanns en politisk möjlighet att ändra lagen trots att den vilade på muslimsk rätt. Den nya regering som tillträdde 1997 under socialisten Youssefi (och som var den första regeringen på decennier med företrädare ur vad som varit oppositionen mot Hassan II) inledde ett omfattande arbete för att identifiera på vilka områden kvinnans ställning behövde förbättras.

I den påföljande debatten mötte dock tanken på reformer kompakt motstånd från inte minst islamistiska grupperingar (en demonstration mot förslagen samlade närmare 1 miljon människor i Casablanca i mars 2000). Som en följd retirerade regeringen Youssefi i frågan och överlämnade saken till nyttillträdde kung Muhammed VI som på internationella kvinnodagen den 8 mars år 2001 lanserade en kommission för att se över Moudawanan.

Arbetet gick under lång tid mycket trögt och var politiskt känsligt inte minst efter islamisternas framgångar i parlamentsvalen 2002. Den 10 oktober 2003 valde dock kungen att i ett anförande inför parlamentet ange riktlinjer för en reformering av Moudawanan.

Grundprincipen är att män och kvinnor skall ges en jämbördig ställning med gemensamt ansvar för familjen. En kvinna som uppnått myndighets-åldern skall inte längre stå under sin makes eller, om hon är ogift, någon annan mans förmyndarskap. Giftermålsåldern för flickor höjs till vad som gäller för pojkar, dvs 18 år. Domstol kan i speciella fall medge lägre ålder. Månggifte kringgärdas med så många villkor att det bedöms som i princip omöjligt (bland annat måste det godkännas av domstol).

Marockaner boende utomlands medges ingå äktenskap enligt värdlandets lagstiftning under förutsättning att två muslimer bevittnar vigselakten. Skilsmässa skall kunna ske under domstols överinseende på för mannen och kvinnan likartade villkor. Endera parten skall kunna begära skilsmässa eller bägge tillsammans. Förskjutning (répudiation) kvarstår som möjlighet men villkoren skärps. Åtgärder vidtas för att säkerställa barnens rätt i enlighet med de internationella konventioner Marocko anslutit sig till. Vid skilsmässa skall vårdnadsrätten i första hand tillkomma modern. För barn födda utanför äktenskapet skall domstol fastställa faderskapet.

Kungens riktlinjer skall nu omvandlas till ett lagförslag som parlamentet förutses anta före årets slut. Reaktionerna har varit positiva, även från de islamistiska rörelser som tidigare protesterat mot reformerna. Kvinnorättsorganisationer talar om ett historiskt genombrott och en social revolution. Samtidigt är det långt ifrån säkert att kvinnans ställning avsevärt kommer att förbättras på kort tid. Kvinnors utsatthet och den diskriminering de utsätts för, har inte bara en juridisk grund utan är i hög grad kopplat till en samhällskultur där mannen satts som ideal och norm.

Hustrumisshandel är vanligt förekommande och anmäls sällan. Våldtäkt eller sexuella övergrepp straffas hårt enligt marockansk lag men den sociala stigmatisering som följer av övergreppen gör att många offer tigger. Föräldrar till våldtäktsoffer erbjuder ibland förövaren att gifta sig med sin dotter för att rädda familjens ära. Våldtäkt inom äktenskapet är inget brott. Hedersmord förekommer mycket sällan och inga fall har rapporterats under 2003. Det är en typ av brott som är illa sedda och som medför långa fängelsestraff. Prostitution är förbjudet enligt lag men är vanligt i städerna och omfattar tusentals tonåringar. Enligt uppgift åtalas sällan kvinnor som tvingats utföra sexuella tjänster.

Handel med kvinnor utgör ett stort problem med ett stort antal marockanska kvinnor som förs till Europa eller Mellanöstern. Marocko är även ett transitland för trafficking från övriga Afrika och Asien. Regeringen ser allvarligt på problemet och söker finna lösningar. Det stöd som erbjuds offren är bristfälligt. Vissa NGOs arbetar med stöd till drabbade.

Även om klara framsteg för att stärka kvinnans ställning har gjorts i ett historiskt perspektiv pekar nästan samtliga socioekonomiska indikatorer fortfarande på negativ särbehandling för kvinnor med lägre utbildning, högre analfabetism och sämre möjligheter att göra karriär. Kvinnors arvsrätt förblir endast hälften av männens.

Det positiva är att frågan om kvinnans ställning ges en uppmärksamhet den inte hade tidigare. I media, i den politiska debatten och i det civila samhället förs kampanjer för jämställdhet. Arbetet bedrivs fortfarande främst av en begränsad elit av välutbildade och urbaniserade kvinnor, och kan inte sägas vara en massrörelse, men i takt med att kvinnliga förebilder lyfts fram finns hoppet om en bredare samsyn.

15. Barnets rättigheter

Marocko har en ung befolkning; cirka 40 procent av landets totalt cirka 30 miljoner invånare är under 15 år. De senaste åren har familjeplanering lett till att befolkningen ökar i långsammare takt än tidigare. Likväl beräknas inte antalet invånare stabiliseras förrän kring 2050 och då kring 45 miljoner.

Lagen förbjuder anställning av eller lärlingsanställning för barn under 12 år. Särskild lagstiftning finns som reglerar arbete för barn mellan 12 och 16 år. UNICEF uppskattar att 600 000 barn arbetar i Marocko. Merparten är sysselsatta inom familjens jordbruk eller arbetar som hemhjälp. Det är vanligt att barn (i regel flickor) i låg ålder arbetar som hemhjälp i utbyte mot mat och logi. Dessa *petites bonnes* tvingas leva under mycket svåra villkor. De utsätts ofta för misshandel och sexuella övergrepp av sin arbetsgivare och får oftast inte heller någon utbildning.

Antalet gatubarn förefaller öka och det är också dessa som är utsatta för sexuell exploatering och prostitution. Hem för övergivna barn finns men drivs nästan helt av frivilligorganisationer med små resurser. Human Rights Watch har i en omfattande rapport från Maj 2002 pekat på de övergrepp som begås mot de tusentals marockanska barn som varje år illegalt försöker ta sig in i de spanska enklaverna Ceuta och Mellilla. Flera barn vittnar om att de efter att ha avvisats från Spanien misshandlats av marockansk polis, att deras ägodelar stulits och att de hållits i förvar under timmar med vuxna brottslingar utan tillgång till mat, vatten eller toalett.

Barnens utsatta situation uppmärksammas och flera ministerier driver tillsammans med enskilda NGOs program för att förbättra situationen. Åtgärderna är likväl mycket begränsade och kommer bara en liten del av de berörda barnen tillgodo.

16. Olika minoriteters situation

Marocko har sitt ursprung i en afrikansk berberkultur. Arabiska är det officiella språket men mellan 30-40 procent har någon av de tre berberdialekterna som modersmål. Under tiden efter självständigheten 1956 förnekades i viss mån det berbiska arvet eftersom det ansågs ha sina rötter i en förislamisk kultur. Berbiska namn på städer och byar arabiserades och undervisning på berberspråket (amazigh) motarbetades.

Under senare år har dock amazigh och berberrörelsen upplevt en renässans som palatset stöttat. Kungen annonserade under 2001 bildandet av ett institut för främjandet av den berbiska kulturen, vilket blev startskottet för en större acceptans för det berbiska. Ett hinder var länge frånvaron av ett skriftspråk för amazigh men i början av 2003 gavs det ett eget alfabet (tifinagh) efter beslut av kungen. Frågan om i vilken form amazigh skulle transkriberas (de andra alternativen var latinska och arabiska bokstäver) har länge hindrat berbiskan från att utvecklas som skriftspråk och därmed minskat dess användningsområde.

Från och med höstterminen undervisas i amazigh på ett hundratal grundskolor. Senast 2010 är tanken att amazigh skall vara obligatoriskt under de första skolåren. En växande berberrörelse vill att amazigh skall ges status som officiellt språk i likhet med arabiskan.

I mars 2003 presenterade Fédération International des Ligues des Droits de L'Homme en rapport som underströk att toleransen för det berbiska fortfarande är begränsad. En arabisk elit fortsätter att i hög grad diskriminera amazightalande kulturellt, socialt och politiskt.

Islam är Marockos officiella religion men konstitutionen förespråkar religionsfrihet och kristna och judar kan öppet utöva sin religion. Kyrkor och synagogor finns. Uppskattningsvis finns i Marocko ca 25 000 kristna och 5 000 judar. För judar finns särskilda domstolar som dömer i familjemål efter mosaiska lagar.

Att missionera för att muslimer skall konvertera är straffbart och utländska missionärer riskerar att utvisas om de anses bedriver en alltför offensiv verksamhet. Att konvertera frivilligt är dock inte olagligt enligt kodifierad

straffrätt. Likväl har det hänt att människor fängslats med hänvisning till islamsk rätt (sharia). Biblar kan säljas på samtliga språk utom arabiska. De senaste åren finns inga rapporter om att utlänningar nekats inträde i Marocko för innehav av kristna publikationer.

Ett växande problem under senare år har varit framväxten av en radikal islamistisk rörelse som ofta utövar ett starkt socialt tryck på sin omgivning (homosexuella förföljs och kvinnor trakasseras om de bär alltför avslöjande klädsel). Myndigheterna har i ökad grad slagit ned mot lokala bönesalar där självutnämnda emirer predikat om våld och martyrskap. Fristående moskéer har förts in under statens kontroll.

17. Homosexuellas situation

Homosexualitet anses strida mot den mänskliga naturen och är förbjuden i lag. Straffet kan bli fängelse. Således är möjligheterna till att vara öppen med sin homosexualitet små. Någon aktiv förföljelse från myndigheterna gentemot homosexuella finns det dock inga uppgifter om.

18. Flyktingars rättigheter

Marocko har ratificerat 1951 års flyktingkonvention. Antalet flyktingar registrerade hos UNHCR uppgår dock endast till några hundratal. Marocko har emellertid i allt högre grad kommit att bli ett transitland för tusentals personer från söder om Sahara på väg till Europa i jakt på ett bättre liv.

Många av dessa befinner sig illegalt i Marocko under kortare eller längre tid och har på senare år blivit ett allt större socialt problem. De är i princip rättslösa och tvingas ofta leva under miserabla förhållanden i väntan på att smugglas till spanska sydkusten eller Kanarieöarna. Om de grips riskerar de en omild behandling från marockansk polis innan de utvisas ur landet. EN ny immigrantlag har kritiserats för att vara alltför hård och i princip klassa varje invandrare från söder om Sahara som illegal immigrant.

Förhandlingar mellan EU (företrätt av kommissionen) och Marocko förs kring ett återtagandeavtal. Marocko erkänner dock inte något återtagandeansvar vad gäller tredjelandsmedborgare. EU ger likaså betydande bistånd för att stärka Marockos gränskontroller.

19. Funktionshindrades situation

Antalet funktionshindrade i Marocko uppskattas enligt officiell statistik till cirka 2,2 miljoner eller 7 procent av befolkningen. Andra beräkningar pekar dock på att antalet kan vara så högt som 3 miljoner. Situationen för dem

med ett eller flera funktionshinder är mycket svår. Trots att statliga försök att i högre grad integrera handikappade i samhället faller ansvaret i hög grad på privata initiativ. Statliga budgetmedel för att förbättra de handikappades situation är nära nog obefintliga.

Även om en klar förbättring skett genom vaccinationsprogram finns många polioskadade. Antalet trafikskadade är stort och ökar. Fysiskt eller mentalt handikappade är för det mesta hänvisade till program som drivs av enskilda organisationer. De fysiskt handikappades situation är sämst. Det finns i stort sett inga handikappanpassade skolor och den offentliga miljön i övrigt är inte heller på något sätt anpassad för rörelsehindrade personer. Inget socialt system, som tillgodoser behovet av hjälpmedel finns, utan handikappade är hänvisade till välgörenhetsorganisationer eller privata inköp i utlandet.

Lokal tillverkning av hjälpmedel finns i mycket liten utsträckning. Ett fåtal dagcentra för fysiskt handikappade med möjlighet till utbildning finns i de större städerna men får ännu inget statligt stöd. Ett centrum för handikappade finns i Casablanca. Det är helt finansierat av medel från föreningar och donationer från företag/privatpersoner. Det finns en skola för blinda barn i Casablanca enligt Tomtebodamodellen och ett bibliotek för hörselskadade.

Värt att notera är att Marocko är mycket aktivt inom handikappsporten.

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

De tre största MR-organisationerna är: *Association Marocaine des Droits de l'Homme* (AMDH) grundad 1979, *Ligue Marocaine pour la Défense des Droits de l'Homme* (LMDDH) samt *Organisation Marocaine des Droits Humains* (OMDH) grundad 1988.

Två NGOs bildades 1999; *Forum Marocain de vérité et justice* (FVJ) av offer för försvinnanden samt efterlevande familjemedlemmar, samt organisationen *Observatoire marocain des prisons* (OMP) av bla jurister, journalister och tidigare fångar för att tillvarata fångars rättigheter. *Amnesty International* (AI) etablerade sig 1998 i Marocko och har nu flera kontor runt om i landet.

En öppen dialog mellan organisationerna och regeringen förekommer och den har ökat under de senaste åren. Uppmärksamheten i media är stor, årliga rapporter publiceras helt eller i utdrag. Även enskildas klagomål kan publiceras via en MR-organisation.

Conseil Consultatif des Droits de l'Homme (CCDH) har nyligen fått rätt att på eget bevåg granska misstänkta övergrepp och föreslå lämpliga åtgärder.

En Ombudsmannafunktion ("Diwan Al Madhalim") inrättades i december 2002.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på MR-området

En av UNESCO inrättad professur i MR finns sedan 1996. Ett centrum för dokumentation/utbildning har inrättats med stöd av FNs högkommissarie för mänskliga rättigheter. Centret har inlett ett Sida-stött samarbetet med Raoul Wallenberg-institutet. Vidare har EU inom ramen för MEDA Démocratie ett antal projekt med Marocko.

